

Т. А. Медвідь, канд. екон. наук, Національний банк України, м. Київ

МОДЕЛЬ ПРИЙНЯТТЯ СВІДОМОГО РІШЕННЯ БАНКОМ ЩОДО УЧАСТІ В ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ДОХОДІВ

На мікрорівні (тобто на рівні окремого суб'єкта господарювання) легалізація коштів, отриманих злочинним шляхом, є джерелом прибутків і ризиків окремих суб'єктів. Саме тому під час дослідження процесів легалізації кримінальних доходів на *макрорівні* розглядається функція максимізації корисності особи, залученої до даного процесу. Згідно з традиційною теорією, власник фінансових активів розміщує їх відповідно до очікуваного прибутку та відповідних ризиків. У випадку особи, що легалізує кошти, отримані злочинним шляхом, очікуваний прибуток порівнюється з конфіденційністю (а саме з тим, що інформація про таку особу буде надана правоохоронним і податковим органам) як окремим фактором, а також імовірністю та суворістю застосування санкцій.

Мотиви особи, що володіє нелегальними коштами та прагне їх легалізувати, очевидні – бажання збільшити їх ліквідність, обійшовши заборони на їх витрату в легальній економіці. Але окрім осіб, які володіють та/або розпоряджаються нелегальними коштами, та осіб, які приймають (свідомо або несвідомо) нелегальні кошти як оплату за товари чи послуги, в процесі легалізації коштів участь беруть також посередники, зокрема фінансові установи. Через таких посередників проводиться низка фінансових операцій, спрямованих на імітацію фінансових потоків від легальної економічної активності.

При цьому, близько 70 % нелегальних доходів “відмиваються” через фінансову систему, у тому числі значна частка – через банківські установи. Це пояснюється і широким спектром послуг, які надають банки, і поширеністю саме банківських установ порівняно з іншими учасниками ринку. Так, в Україні понад 90 % усіх повідомлень про фінансові операції Спеціальному уповноваженому органу надають банки. Такий стан справ характерний і для інших країн світу. Хоча можна зустріти і винятки. Так, за даними Австралійського центру аналізу та повідомлень про фінансові операції (AUSTRAC) у 2011 році із загальної кількості 59 244 235 повідомлень депозитними установами та банками було надіслано 28 %. З огляду на роль банків як провідного фінансового посередника, власне процес їх залучення до легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, потребує детального розгляду. Він може бути свідомим і несвідомим. Несвідоме надання банком послуг клієнту для “відмивання” ним коштів, отриманих злочинним шляхом, є свого роду зовнішньою загрозою для банку, тоді як свідоме – внутрішньою та зумовлене економічним інтересом банку як суб'єкта господарювання.

При цьому загальноприйнятої мікроекономічної моделі поведінки суб'єкта, який бере участь у “відмиванні” коштів як посередник, на сьогодні не існує. Процес прийняття свідомого рішення суб'єктом щодо участі в

легалізації кримінальних доходів було проаналізовано, зокрема, в роботах італійського науковця Д. Маск'яндаро. На основі узагальнення тез вказаного вченого, К. Метьюз запропонував власну мікроекономічну модель, згідно з якою ймовірність викриття банку та рівень його втрат через участь у “відмиванні” кримінальних доходів сприяють зменшенню масштабів такої діяльності банку. Тому, в порядку наукової дискусії, пропонуємо власну мікроекономічну модель вибору банку щодо свідомого надання клієнтові послуг з метою легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.

Безперечно, метою участі банку в процесі легалізації кримінальних доходів є прибуток (πu). Такий прибуток має бути вищим за прибуток, який можна отримати від звичайної законної банківської діяльності на даному ринку (πL), тобто:

$$\pi u > \pi L. \quad (1)$$

Але, на яку величину πu перевищуватиме πL , залежатиме від таких чинників: рівень конкуренції на ринку та стан ринку (доступність до проведення законної діяльності, частка банку на ринку) (A); рівень втрат у разі викриття (як матеріальних, так і через втрату репутації) (L); імовірність викриття (P) та схильності до ризику (RA) (A – accessibility (доступність), L – losses (втрати), P – probability (імовірність), RA – risk appetite (схильність до ризику)).

Отже, точку рівноваги при здійсненні вибору банком між участю у легальній діяльності та діяльності з “відмивання” коштів можна задати, на нашу думку, такою рівністю:

$$RA \cdot \pi u - L \cdot P = \pi L \cdot A. \quad (2)$$

Принциповою відмінністю даної моделі є те, що, на нашу думку, рівень втрат банку в разі викриття його участі в процесі легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, не обмежується рівнем можливого прибутку банку від такої діяльності. Адже втрати можуть бути набагато більшими, наприклад, якщо у банку буде відкликана ліцензія або якщо через втрату репутації відбудеться масове вилучення вкладів тощо.

Виходячи з рівності (2) шляхом простих математичних перетворень ми визначили залежність між вищезазначеними чинниками та рівнем доходу від участі банку в легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом:

$$\pi u = (\pi L \cdot A + L \cdot P) / RA. \quad (3)$$

Отже, рівень π прямо пропорційно залежить від рівня: прибутку, який можна отримати від звичайної законної банківської діяльності на даному ринку; конкуренції на ринку та стану ринку; втрат у разі викриття, а також – імовірності викриття. Водночас даний показник – обернено пропорційний до схильності до ризику: чим нижча схильність до ризику, тим вищим має бути рівень можливого прибутку, аби суб'єкт прийняв рішення щодо участі у відповідному виді діяльності, і навпаки.

На нашу думку, наведена модель є корисною для описання статичної рівноваги граничного впливу підвищення рівня викриття участі суб'єкта (банку) у відповідному процесі та зростання рівня його втрат як посередника у легалізації коштів, зокрема через застосування заходів впливу, здебільшого у вигляді штрафних санкцій. Отримані кінцеві результати збігаються з висновками К. Метьюза, який зазначає, що збільшення рівня втрат банку через участь у “відмиванні” кримінальних доходів знижує обсяги такої діяльності банку. Такий самий вплив, на його думку, має й зростання імовірності викриття банку.

Медвідь, Т.А. Модель прийняття свідомого рішення банком щодо участі в легалізації кримінальних доходів [Текст] / Т.А. Медвідь // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 жовтня 2013 р.). - Суми : УАБС НБУ, 2013. - С. 24-26.